AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LIV, 2008

Posibile influenţe româneşti asupra limbii latine din documentele de cancelarie din Moldova

de
Mihaela Paraschiv

Partiendo del interés de los filólogos medievalistas contemporáneos por los aspectos regionales del latin medieval en su uso diplomático, que se explican por la contaminación de los elementos lingüisticos panmedievales con elementos de las lenguas nacionales europeas (sea lenguas maternas de los autores de actas, sea lenguas autóctonas en el ámbito en que practicaban el oficio), nos hemos propuesto en esto artículo identificar, con la necesaria cautela, las posibles influencias de la lengua rumana en el latin de los documentos de cancilleria de Moldavia, a todosd los nivelos: gráfico, morfosintáctico, lexical, estilistico.

Relativa unitate a latinei de cancelarie, datorată aplicării unor norme lingvistice comune, deprinse în şcoală şi utilizării unor formulare tipizate conţinute în manuale şi culegeri, nu exclude prezenţa unor trăsături particulare, proetnice, ale latinei practicate într-un anume teritoriu. Chiar dacă autorii de acte, prin instrucţie şi practică mai mult sau mai puţin îndelungată ajung a gîndi şi formula în limba latină, influenţa limbii lor materne sau a limbii mediului autohton în care-şi practicau meseria se face uneori resimţită.

În cancelariile Ţărilor Române, începînd cu secolul al XV-lea, cînd se oficializează funcţia de notar latin în slujba aulică, unii dintre notari par să fi fost autohtoni, recrutaţi dintre românii cu studii la colegii şi universităţi străine, care, scriind în latină, imprimau textului, conştient sau nu, trăsături ale limbii materne. Amprenta românismelor, aşa cum observa şi Maria Holban[1], este mai evidentă în scrisori, mai cu seamă în cele trimise oraşelor din Transilvania, pentru că în corespondenţa cu ţările europene latina în uz cancelaristic este mai tipizată, conformîndu-se uzanţelor expresive oficiale ale destinatarilor.

În opinia lui D. Ciurea[2], unele expresii româneşti transpuse în latină s-ar explica şi prin faptul că domnul dicta uneori direct notarului textul scrisorii (cu ocazia unor deplasări prin ţară sau a unor expediţii militare), cum atestă menţiunea de la sfîrşitul unei scrisori din 2 octombrie 1573 de la Ioan Vodă cel Viteaz: *ex voluntate vel potius dictante Iuona Palatino Moldaviensi* (din porunca, sau mai bine zis, sub dictarea domnului moldovean Ioan).

Întrucît în studiile recente de medievistică[3] un subiect de interes general îl reprezintă raportul dintre specificul panmedieval şi specificul naţional al mediolatinei, ne-am propus în acest articol să semnalăm unele posibile influenţe

[1] M. Holban, *Accente personale şi influenţe locale în unele scrisori latineşti ale domnilor români*, în ,,Revista istorică", XXIX , 1-6 (1943), p. 52.

[2] D. Ciurea, *Observaţii pe marginea documentelor latine româneşti. Studiu de diplomatică*, Extras din ,,Apulum" II, Alba Iulia, 1943-1945, p. 5, nota 13.

[3] Cf. A.C. Halichias, *Latina medievală şi limbile naţionale*, în ,,Studii şi cercetări lingvistice", 40, 1989, p. 45.

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

româneşti asupra latinei celor aproape 550 de documente de cancelarie cu destinaţie externă, trimise din Moldova, cercetate de noi. Elementele proetnice româneşti identificate mai jos pot fi în unele situaţii doar suportul fiinţării unor fapte de latină populară moştenite de limbile romanice, de aceea punem întreaga discuţie sub semnul prezumptivului.

Faptele prezentate, grupate pe nivelele limbii scrise, au fost selectate de noi din ediţiile de documente la care am avut acces şi din unele documente inedite, aflate în Arhiva de Stat din Iaşi[4].

1. Grafie

La acest nivel al limbii scrise interesează transliterarea sau transpunerea în latină a fonemelor româneşti din unele nume proprii sau comune prezente în documente; se poate astfel observa dacă există o anume constanţă sau oscilaţie în concordanţa dintre grafeme şi foneme la numele româneşti şi în ce măsură grafia documentelor a fost influenţată de anumite particularităţi dialectale ale pronunţiei unor foneme româneşti.

• **ă** apare redat curent prin **e** sau **a** în orice poziţie: *T**e**wsw*; *logof**e**tt* (B, II, 146, 177); *h**e**ttman* (Co, 187); *calug**e**r* (H, XVI, 1238); *R**e**zvan* (Răzvan – H, XII, 14); *W**a**skan* (Văscan – H, XV1, 1118); *P**a**litenes* (Păltiniş – H, XV1, 1318); *R**a**czulani* (Răciuleni – H, XV2, 2049); *Rakowizz**a*** (Racoviţă – A.I., 62); *Czurb**a*** (Ciorbă, C_1, II, 46); *Ding**a*** (Dincă – C_3, 108); *Burl**a*** (Burlă – C_1, II, 163); *Rusk**a*** (Ruscă – V, X, 173); *Albothe* (Albotă – H, XV1, 706); rareori **ă** final este omis, în lipsa unei soluţii grafice: *Dragot* (Dragotă – H, XV1, 1165); *Racz* (Raţă – H, XV1, 1102);

• **î** apare mai rar în nume proprii,fiind notat prin **a** sau **e**: *Bos**a**nczanul* (H, XV2, 2607 – Bosînceanul); *Ob**e**rsia* (H, XV1, 1318 – Obîrşia);

• **u** apare transpus prin **o** sau **w**: *Laczk**o***, *Zaczk**o***, *Schandr**o*** (Laţcu, Zaţcu, Şandru – C_1, II, 46); *Sz**o**hard* (Sochard – H, XV1, 1158); *Steck**o*** (Steţcu – C_1, II, 180); *Gwrz**o*** (Gurzu – C_3, 113); *T**e**w**s**w* (Tăuşu – B, II, 146); ***O**sserul* (Uşerul – H, XV1, 876);

• **č** este notat prin secvenţele grafice **cz, cs, sz, ci, ch**: *Zw**cz**awye* (C_1, II, 180); *Su**cs**avia* (B, II, 186); ***C**zys**z**ow* (B, II, 209); *Stan**cz**el* (C_1, II, 180); *Bran**i**cz*

[4] Citǎm documentele cu sigla propusă de noi a următoarelor ediţii: *Documente din Arhiva de Stat din Iaşi*, pachet 1078 (A.I.); I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I-II, Bucureşti, 1913 (B.); M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I-II, Iaşi, 1931-1932 (C1); Idem, *Documente moldoveneşti de la Bogdan voievod,* Iaşi, 1940 (C2); Idem, *Documente moldoveneşti de la Ştefăniţă voievod*, Iaşi, 1943 (C3); Idem, *Documente moldoveneşti de la Ştefan cel Mare*, Iaşi, 1933-1934 (C4); I. Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone*, vol. I-II, Bucureşti, 1979, 1983 (Co); *Diplomatarium italicum. Documenti raccolti negli archivi italieni*, vol. I-II, Roma, 1925-1939 (D.I.); *Documente privind istoria României, A. Moldova*, vol. I-V, Bucureşti, 1952-1954 (D.I.R.); C. Esarcu, *Ştefanu cellu Mare, Documente din arhivele Veneţiei*, Bucureşti, 1874 (E.); E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I-XXI, Bucureşti, 1886-1942 (H.); N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilo*r, vol. I, II, III, Bucureşti, 1896 (I.); Şerban Papacostea, *Evul mediu românesc*, Bucureşti, 2001 (Ş.P.); A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I-X, Bucureşti, 1929-1939 (V.).

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

(C_1, II, 46); *Clu**ci**arius* (V, IX, 173); *Klu**ch**er* (H, XV1, 1020); *Zw**ch**awyza* (H, XV1, 1034);

• **ş** – transpunerea acestui fonem prezintă cea mai oscilantă grafie: **s, z, ss, sz, sch, tsh, st**: ***S**oltwz* (C_2, 78); *Tattro**s**an/Tatro**z**an* (C_2, 78; C_3, 113); *Tum**s**a* (H, III, 587); *Yliasz*; ***Sch**andro* (C_1, II, 46); *Hu**tsh*** (H, II, 375); *Ia**ssi*** (D.I., II, 1; 2; 3); Su**st**avia (E.VI) – digrafa *st* notează aici pronunţia dialectală, cu *ş* în loc de *č*, a oiconimului;

• **ţ** apare notat prin **cz, zz, ch, tz, t, c**: La**cz**ko (Laţcu – C_1, II, 46); *Rakovi**zz**a* (Racoviţă – A.I., 62); *Ste**ch**ko* (Steţcu – C_1, II, 180); *Holchowe**tz*** (Ohlovăţ – C_1, II, 46); *Nemp**ch**/Nemp**tz*** (Neamţ – C_1, II, 200; D.I.R., II_2, 66); *Gra**t**iani* (Graţiani – V, X, 173); *Mo**ch**ok* (Moţoc – H, XV1, 865); *Kiru**c**a/Ciru**c**a* (Chiruţa – (H., XV2, 2047, 2048); *Toplic**a*** (Topliţa – H., XV1,1178) – transcrierea lui *ţ* prin *c* poate să fi fost influenţată şi de oscilaţia grafică *ti/ci* în notarea africatei postclasice, provenită din palatalizarea celor două oclusive;

• **j** este notat prin **dz** sau **z**: ***Dz**ula* (Julă – C_1, II, 162); ***Dz**izam* (Jijia – I, II, p. 294); ***Z**ytniczar* (Jitnicer – H, XV2, 1987);

• diftongul **e̯a** este redat în variantele grafice **a, e, o**: *Negr**a*** (Negrea – H, I_2, 124); *N**e**mez* (Ne̯amţ – V, VIII, 81); *Michn**o*** (Mihnea – D.I., II, 7; 8); *Bol**e*** (H, XV1, 983 – Bolea); *Christi**e*** (H, XV1, 1165 – Cristea).

Unele asemenea transcrieri ale fonemelor româneşti apar ca soluţii grafice şi în textele româneşti, începînd cu secolul al XVI-lea: notarea lui **ă** ca **e** sau **a**; notarea lui **u** prin **o** sau **u**; **ea** notat ca **e** sau **a**[5].

2. Morfosintaxă

La acest nivel al limbii, am identificat drept posibile influenţe româneşti:

• Folosirea unui **adjectiv pronominal demonstrativ** cu valoare anaforică (*ille, ipse*), cu funcţia **articolului hotărît** din limbile romanice, cu numeroase ocurenţe în latina diplomatică, adjectivul de acest tip fiind, în majoritatea situaţiilor, antepus substantivului, la fel ca în limbile romanice occidentale. Influenţa limbii române în această privinţă s-ar fi putut manifesta în situaţiile de topică inversă, constînd în postpunerea adjectivului pronominal faţă de substantiv, din care s-a născut articolul hotărît românesc: *equos **illos*** (C_2, 73 – caii); *confederacionem **illam*** (H.S., 1, 5 – înţelegerea); *in vendendam domum **illam*** (H, XV1, 873 – în vînzarea casei); *solucio **illa*** (H, XV1, 847 – plata); *domum **illam*** (H, XV1, 873 – casa);

• **Articolul hotărît enclitic** românesc, în forma lui de masculin**, l,** apare la unele antroponime încă de la primele documente latine: *Stanczel* (H, I2, 236); *Stanczul* (B, II, 134); *Tewsel* (B, II, 146); *Popezkwl*, *Lychul* (D.I.R., II_1, 66); *Budul* (C_1, II, 46); *Radul* (D.I., II, 8), *Lupul* (Co, 187); *Korbul* (A.I., 60); *Turkul* (H, XV2, 2619); *Banul* (H, IX, 625); *Verdzeleskul* (H, XV2, 2428). În unele cazuri, la numele propriu astfel articulat se adaugă desinenţe sau sufixe latine: *Radulius* (D.I., II, 7); *Radulii* (V, X, 135); *Radulio* (V, X, 64); *Radulium* (V, V, 158); *Stanczulo* (B, II, 144); *Banuli, Banulo, Banulum* (H, IX, 625);

• **Articolul proclitic românesc** (şi romanic) **un, o** este redat prin numeralul *unus, a, um*, folosit şi în latina clasică ca adjectiv nehotărît; *advenit **unus** homo* (B, II, 144-a venit un om); ***unum** inimicum nostrum* (H, XI, 17 – pe un vrăjmaş al nostru); ***una** navis Italorum* (B, II, 144 – o corabie a italienilor);

[5] Cf. Al. Rosetti, *Istoria limbii române, vol.I. De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*, Bucureşti, 1986, p. 448-464.

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

• **Articolul adjectival românesc, cel**, **cea**, este echivalat, în opinia noastră, în unele sintagme, prin adjectivul pronominal latin *ipse*, *ipsa*: *Deus **ipse** propitius* (C_2, 73 – Dumnezeu cel milostiv); *Deus **ipse** cunctipotens* (H, XV1, 691 – Dumnezeu cel Atotputernnic); ***ipsos** Barczenses* (H, XV1, 632 – pe cei din Bîrsa); *terra **ipsa** possessionaria* (H, I, suppl. II 8 – ţara cea de moşie);

• Unele **ezitări ale genului** substantivelor în latina de redacţie românească ar fi susţinute, în opinia Mariei Holban[6], de încadrarea în limba română a cuvintelor moştenite, precum neutrul *arma, orum* moştenit prin depluralizare ca feminin în română: *Petimus vos quatenus easdem **armas** adduci faciatis* (H, XV_1, 38 – Vă cerem să puneţi să se aducă acele arme);

• Unele forme de **genitiv românesc** în contexe precum: *ad torentum qui Vallachice **Ruczai** Obersia appellatur* (H, XV1, 1318 – pînă la izvorul care se cheamă în româneşte Obîrşia Ruscăi); *furaverunt hos equos **popi** filii de Przyslop* (H, XV2, 2599 – au furat aceşti cai ai fiului popii din Prislop);

• **Formele analitice de viitor** cu auxiliarele *volo* şi *habeo* + *infinitivul*, de sorginte populară, pot avea ca suport şi gramaticalizarea acestui procedeu analitic în limba română: ***habent** hi nostri oratores et consiliarii aliqua certa documenta... nostro nomine **proferre*** (H, II_1, 96 – au a vă înmîna/vă vor înmîna/ aceşti soli şi sfetnici ai noştri, în numele nostru anumite acte); *Et pollicemur quod **habemus** eum **defendere*** (C_1, II, 181 – Şi făgăduim că avem a-l apăra/îl vom apăra/); *Sed et munus **habemus dare** Sanctitati tuae Quinquaginta Ducatorum auri pro bono, quod fecerit nobis* (H, III1, 110 – Avem a-i da/îi vom da/ dară Sfinţiei Tale şi o răsplată de 500000 ducaţi de aur pentru binele pe care ni l-ar face); *Hoc **volumus protestare** ubicunque nos invocaverit* (C_2, 77 – Voim a face/vom face/ public aceasta, oriunde ne va fi chemat); *illam ad gutur meum **defendere volo*** (B, II, 185 – voiesc a o apăra/o voi apăra /cu capul);

Maria Holban[7] e de părere că perifraza *habeo* + *infinitivul* reprezintă în documente traducerea directă din română a expresiei *am a* + *infinitivul*, cu valoare de viitor, opinie căreia, în principiu, ne raliem, doar că am fi dorit ca ocurenţele acestei perifraze în latina documentelor să fi fost mai numeroase.

• **Formele temporale analitice** de la tema perfectului a diatezei pasive, cu auxiliarul *esse* la formele de perfect şi nu de prezent, pot, de asemenea, să fi fost susţinute de situaţia similară din limbile romanice si din română: *factus **fuit** interpres* (C_2, 78 – s-a fost făcut tălmaci); *usi **fuistis** et cavisi* (C_2, 73 – vă veţi fi fost folosit şi bucurat); *eedem requisite **fuerint*** (C_2, 79 – tot ele vor fi fost cercetate);

• **Exprimarea factitivului** prin perifraza *facio* + *infinitivul*, cu sensul 'pun să', cu suficiente ocurenţe în scrisorile diplomatice, poate fi luată drept o marcă de autohtonie, căci româna cunoaşte asemenea structuri[8] care pun în lumină actualizarea dimensiunii conative a limbii în comunicare: *Propterea rogamus vos quatenus sibi legem et iusticiam pro pecuniis suis ablatis **administrare faciatis*** (C_2, 86 – Pentru aceea vă rugăm să puneţi să i se aplice legea şi dreptatea pentru furtul banilor săi); *et equos illos iamdictos praefato nostro familiari **reddere et***

[6] M. Holban, *op.cit.,* p. 84.

[7] *Ibidem*, p. 53.

[8] Cf. Alf Lombard, *Les expressions roumaines employées pour traduire l'idée de faire +infinitif*, în „S.N.F.", XXI, 1, 1949, 47-48.

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

restitui facere *velitis* (C_2, 73 – şi să binevoiţi a pune să i se înapoieze şi să i se întoarne numitului slujitor al nostru caii sus-pomeniţi);

• **Folosirea mai mult ca perfectului conjunctiv** în locul aceluiaşi timp al indicativului, pentru a exprima anterioritatea acţiunii, ar putea sta tot sub influenţa limbii române, singura dintre limbile romanice în care s-a gramaticalizat această substituire[9]. Acest uz apare, însă, mai rar în enunţurile libere din scrisori, cele mai multe ocurenţe înregistrîndu-se în enunţurile subordonate (mai ales în completive), unde avem a face cu un *conjunctiv locutorial* sau *ipotetic*, specific stilului indirect, ca expresie a rezervei locutorului faţă de realitatea informaţiei transmise; informaţia primită de el este transmisă ca o prezumţie, nefiind verificată sub aspectul autenticităţii ei[10]:

– *Nihilominus nuper etiam Tartarorum imanae saevitiei* ***praevenissemus*** (H, XII, 13 – Nu cu multă vreme în urmă noi făcusem faţă monstruoasei cruzimi a tătarilor); în scrisoarea din 15 august 1594 a domnului Aron Tiranul, din care am preluat această propoziţie independentă, întîlnim în schimb mai mult ca perfectul indicativ în loc de conjunctiv, cum ar fi fost corect, într-o completivă cu *quod* din stilul indirect: *atque <quod> hac de re suum* ***miserat*** *nuntium* (şi <că> pentru aceasta îşi trimisese solul);

– *Sed nunc, nescitur quibus respectibus assumtis, ipse Emericus a quodam debitore prenotati honorabilis plebani nostri XIIII florenos ungaricales ipse memoratus Emericus* ***levasset*** (H, XV1, 1033 – Dar de curînd, nu se ştie ce drepturi atribuindu-şi, numitul Emeric ar fi luat de la un datornic al susnumitului cinstit paroh al nostru, în contul acestuia, 14 florini ungureşti);

– *audireque extitit mihi per aliquos ut nuncius vester, quem miseratis ad Regem Maiestatem, reversus erga vos* ***exstitisset*** *et relacionem a Rege Maiestate plenariam* ***importasset*** *super eo facto de quo fui ad vos missus a domino Wayvoda moldaviensi* (C_2, 72 – mi-a fost adus la cunoştinţă de nişte oameni cum că solul vostru, pe care îl trimiseseraţi la Maiestatea Sa Regele, s-ar fi întors la voi şi ar fi adus de la Maiestatea Sa Regele o dare de seamă completă cu privire la faptul pentru care am fost trimis la voi de Domnia sa, Voievodul Moldovei);

• Folosirea **viitorului I Indicativ cu sens optativ**, ca în limba română, poate avea un suport autohton: ***Dabit*** *Deus quod et cives nostri pace fruentur et nobis amicitiam labentem mutuis officiis ac constanti voluntati* ***suscitabimus*** (V, VIII, 65 – O da Dumnezeu ca şi concetăţenii noştri să se bucure de pace şi noi, prin slujbe deopotrivă şi vrere statornică, om reînnoi prietenia slăbită!); ***Dabit*** *mihi deus, cui servio, ut Tuae Generositati in maioribus reserviam* (I, II, p. 287 – O da Dumnezeu, căruia îi slujesc, să-i întorc slujba Nobleţei Tale în <ocazii> mai însemnate!);

• Numeroasele **construcţii prepoziţionale nominale** ilustrează în documente tendinţa spre analitism a latinei populare, creştine şi medievale, moştenită de limbile romanice, privinţă în care şi limba română poate să fi influenţat latina practicată de scribii de cancelarie. Ilustrăm această supoziţie cu cîteva fragmente din scrisoarea lui Ştefan cel Mare către trimişii săi din Ungaria, din 20 iunie 1475, bogată în fapte de sintaxă populară: *aplicuit* ***ad Albam*** *una*

[9] Cf. I. Fischer, *Latina dunăreană*, Bucureşti, 1985, p. 115.

[10] G. Moignet, *Essai sur le mode subjonctif en latin postclassique et en ancien français*, Alger, 1959, p. 313-315; C. Frâncu, *Conjunctivul românesc şi raporturile lui cu alte moduri*, Iaşi, 2000, p. 162.

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

navis Italorum ***de Mangop****; ad nos usque* ***ad Iassium*** *<venerunt>. Et de Turcis ita sciatis quod venit* ***per*** *mare Achmat bassa cum galeis. Et fuerat* ***in Caffa*** *imperator Tartarorum, qui prius erat imperator* ***in Ordam*** (B, II, 144 – A ancorat la Cetatea Albă o corabie a italienilor din Mangop: <tătarii> au ajuns la noi pînă la Iaşi. Şi despre turci aşa să ştiţi că a venit pe mare Ahmet-paşa cu corăbiile. Şi în Caffa era conducător al tătarilor cel care fusese înainte conducător în hoardă).

Se poate invoca mai ferm influenţa limbii române în uzul unor prepoziţii latine folosite cu sensul unor prepoziţii româneşti, precum **super, supra** (= asupra), **propter, ob** (= pentru): *Nos admiramus et satis admirari non possimus qua de causa tenetis invidiam et estis ira comoti* ***super*** *nos* (H, XV_1, 554 – Noi ne minunăm şi n-am putea să ne minunăm îndeajuns din care pricină ţineţi supărare şi sînteţi mîniaţi asupra noastră); *latronumque malicia* ***super*** *subditos nostros crescit* (H, XV1, 1169 – şi sporeşte răutatea lotrilor asupra supuşilor noştri); *multi multa* ***supra*** *illa praetendunt* (I, II, p. 288 – mulţi ridică multe pretenţii asupra acelora); *omnia* ***propter graciam vestram et propter coronam*** *inflictendo nos* (Ş.P., p. 195 – toate abătîndu-se asupra noastră pentru Milostivirea Voastră şi pentru Coroană); *ne ita amplius et plus* ***propter hoc humicidium*** *petere et torquere expectent* (C_3, 106 – să nu se aştepte a mai cere şi stoarce mai mult pentru acel omor); *Noster rothmaiester ulterius ad Hanum sciticum est ablegatus* ***ob res*** *non leves* (H, XV2, 2620 – Hatmanul nostru a fost trimis la hanul tătar pentru pricini deloc neînsemnate).

Folosirea prepoziţiei *propter* cu sens final, necunoscut latinei clasice, dar întîlnit în latina tîrzie, cu numeroase ocurenţe şi în scrisorile domneşti către oraşele din Transilvania ,în secolele XVI – XVII, poate să fi avut ca suport şi situaţia din limba română, unde *pentru* are sens cauzal şi final.

• **Construcţiile prepoziţionale adverbiale** din unele scrisori latine ar putea fi influenţate şi unele de structuri similare din română: *et* ***de novo*** *advenit fama* ***pro firmo*** *quod Turci veniunt ad nos* (B, II, 144) – şi din nou a venit ca şi sigur zvonul că turcii vin înspre noi); *a pie defuncto* ***pro tunc*** *Metropolita Moldaviae* (D, XI – de către în pioşenie răposatul mitropolit al Moldovei de atunci); ***De modo*** *habebetis et habeatis* (C_1, II, 211 – De acum veţi avea şi să aveţi);

• Introducerea **apoziţiei** exprimate prin nume proprii de către adverbe explicative cu sensul 'adică, anume' (*videlicet, admodum, nomine, a nomine*) poate sta şi sub influenţa lui „anume, adică, pe nume" din limba română: *in isto regno,* ***videlicet in Moldwa*** (C_1, II, 211 – în astă domnie, anume a Moldovei); *frater ipsorum,* ***Vanca nomine*** (C_2, 68 – fratele lor pe nume Vanco); *unus monachus vel caluger* ***a nomine Akaya*** (H, XV_1, 1238 – un monah ori călugăr pe nume Acachie); *lator presencium* **videlicet Stoyka** (C_1, II, 21aducătorul acestei scrisori, pe nume Stoica); *Exhibitorem Presencium,* ***admodum Reverendum Patrem*** *Basilium Frenk* (A.I., 141 –aducătorul acestui înscris, anume venerabilul părinte Basilius Frenk);

• Frecvenţa **ablativului gerunzial** în locul participiului prezent, cu diverse sensuri circumstanţiale (substituire curentă în latina populară), poate să fi fost antrenată şi de uzul gerunziului românesc cu aceste valori: *Et illi quam cito invaserunt Throtusch, tunc inierunt iuxta montes, terram* ***vastando*** *et* ***percuciendo*** *et* ***cremando*** *nimis crudeliter, civitates villas* ***incinerando*** *et infantes* ***occidendo*** *et sacra templa* ***violando*** *et* ***commitendo*** *multa nephanda, que non licet nedum loqui nec cogitare, quod eciam aliqui gentiles in saeculo non patrarent nec Thurci nec*

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

Thartari (Ş.P., p. 194 – Şi ei, îndată ce au năvălit asupra Trotuşului, au pătruns atunci pe lîngă munţi, pustiind ţara, lovind-o şi pîrjolind-o cu neînchipuită cruzime, făcînd cenuşă cetăţi <şi> sate, ucigînd prunci, pîngărind sfinte biserici şi făptuind multe lucruri de negrăit, pe care nu-i îngăduit nici a le spune nici a le gîndi, pe care nici unii păgîni nu le-ar săvîrşi în veac, nici turcii, nici tătarii) – ocurenţele ablativului gerunzial cu sens temporal-modal din această scrisoare a lui Ştefan cel Mare din 1 ianuarie 1468, în care-i descrie regelui polon năvala ungurilor în Moldova, conduşi de Matei Corvin, constituie o dovadă aproape certă că ea a fost scrisă sub influenţa limbii române, acestea nefiind, de altfel, singurele românisme identificate de noi în epistola voievodului, scrisă, se pare, de un notar moldovean.

• **Negaţia redundantă** ca în limba română: ***nullus*** *nostrorum* ***nec*** *in tot oppido* ***nullum*** *malum scit loqui* ***nec*** *loquitur de ipso* (C_2, 77 – nimeni dintre noi şi nici din tot tîrgul nu ştie spune nici un rău despre el şi nici nu spune).

Folosirea aceluiaşi adverb de negaţie în limba română, atît cu forma de indicativ cît şi cu cea de conjunctiv a verbului, e posibil să fi fost un suport pentru utilizarea în latina documentelor româneşti a aceluiaşi adverb de negaţie, *non,* şi în enunţurile cu indicativul şi în cele cu conjunctivul, situaţie diferită de cea a latinei clasice care impusese distribuţia ***non + ind. / ne + conj***.: *non libenter vellemus ulcisci super eos si* ***non essetis*** *adeo rebelles quia multa temerarie agitatis quae agere* ***non deberetis*** *et* ***non cogitatis*** (V, I, 157 – şi n-am voi a ne răzbuna asupra lor dacă n-aţi fi atît de nesupuşi, întrucît făptuiţi cu nesocotinţă multe lucruri, pe care nu s-ar cădea să le făptuiţi şi nu chibzuiţi).

• **Completivele** introduse prin **quomodo** şi **qualiter**, mai numeroase în scrisorile latine din Ţările Române decît în cele europene, vor fi fost poate construite şi sub influenţa completivelor româneşti introduse prin *cum* (*că*): *diximus* ***quod qualiter*** *ipsi audent hec facere in contrarium domino regi et corone* (Ş.P., 196 – ne-am spus că „cum îndrăznesc ei a face acestea în chip potrivnic faţă de Domnia sa Regele şi faţă de Coroană?"); *Scire damus vestris eisdem amiciciis* ***quomodo*** *homines nostri venerunt de Transalpino* (B, II, 156 – Dăm ştire Prieteniilor Voastre cum oamenii noştri au venit dinspre Ţare de peste munţi); a se compara aceste completive cu cele din scrisoarea lui Neacşu din Cîmpulung, din 1521; *dau ştire domnietale* ***cum*** *am auzit eu că împăratul au ieşit den Sofia. I pak spui domnietale...* ***cum*** *am auzit...* ***cumu*** *i-au dat împăratul slobozie lui Muhamet beg*[11]. O mare frecvenţă au completivele cu *quomodo* în scrisorile de la Petru Rareş către bistriţeni, redactate poate de un notar moldovean (puţin instruit, judecînd după numeroasele greşeli şi confuzii). Iată un fragment dintr-o scrisoare trimisă pe 25 mai 1528 (H, XV1, 558): *Speramus Vestras Dominaciones non ignorare* ***quomodo*** *his transactis temporibus servitor noster Iuon pannirasor, commorans in oppido Swczwa ad civitatem Vestre Dominacionis se ipsum tollet gracia emendi frugum necnon aliqua mercandi. Nos autem percepimus et audivimus* ***quomodo*** *prefatus Iuvon ocurrit fortuna mala et adversa* (Nădăjduim, că nu le e necunoscut Domniilor Voastre cum că, cu ceva timp în urmă, un supus al nostru, Ioan, tunzător de postav, trăitor în Suceava, s-a dus în cetatea Domniei Voastre pentru a cumpăra grîu şi a tîrgui cîte ceva. Noi însă am aflat şi am auzit cum că susnumitul Ioan a avut parte de o soartă rea şi potrivnică).

[11] Apud *Crestomaţie romanică*, întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan, Bucureşti, 1962, vol. I, p. 149-150.

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

• Influenţa limbii române pare să se facă simţită şi în **completivele construite cu conjunctivul**, în care morfemul ***să*** al conjunctivului românesc este transpus prin ***ut*** (în completive aparent sindetice) sau integrat verbului (în cele asindetice): *idem atque etiam rogamus* ***ut*** *diligenter operam in hoc* ***impendant*** (H, XI, 13 – rugăm iar şi iar <pe Domniile voastre> să-şi dea toată osteneala în această privinţă); *Ortamur itaque Sanctitatem Vestram* ***ut*** *cum aliis potentissimis regibus et principibus taliter* ***adoperetur*** (B, II, 141 – O îndemnăm dară pe Sanctitatea Voastră ca dimpreună cu ceilalţi preaputernici regi şi principi aşa să se ostenească); *Igitur petimus Vestras Egregietates et Dominaciones, ob respectum domini Bogdan Wayvode nobis renunciare et vestris in literis intimare* ***dignemini*** *voluntatem Regie Maiestatis* (C_2, 72 – Pentru aceea, le rugăm pe Eminenţele şi Domniile Voastre, ca de dragul Domnului Bogdan Voievod să binevoiască a ne vesti şi comunica într-o scrisoare vrerea Maiestăţii Regale); *Ea propter hortamur Vestras Egregietates et Circumspecciones, velitis ob respectum nostri terminum prefatum prorogare ad eundem terminum anni futuri* (C_2, 69 – Pentru aceea îndemnăm pe Eminenţele şi Înţelepciunile Voastre să binevoiţi, de dragul nostru, a amîna sorocul pînă la acelaşi soroc al anului ce vine).

Această supoziţie vine a fi sprijinită în unele locuri şi de plasarea lui ***ut*** în imediata apropiere a conjunctivului: *rogamus amicicias vestras* ***ut faciatis*** *amore nostri et triticum Wel alia comestibilia ad terram Transalpinam non permitatis ducy* (B, II, 151 – le rugăm pe Prieteniile Voastre să faceţi asta de dragul nostru şi să nu îngăduiţi ca grîul sau alte cele de-ale gurii să fie duse spre Ţara de peste munţi); *ideo petimis amicicias vestras* ***ut dignemini*** *sibi fidem creditivam adhibere tamquam nobis* (B, II, 134 – pentru aceea, le rugăm pe Prieteniile Voastre să binevoiţi a-i arăta încredere, precum nouă). Într-o scrisoare latină trimisă din Cîmpulung Moldovenesc la 6 mai 1687 (H, XV2, 2598), redactată, se pare, de un notar moldovean, apare chiar **si** pentru a traduce românescul **să** (<*si*): *me recommendo amicitiae Magnificentiae Vestrae, a qua* ***si*** *non sim separatus humillime precor* (mă încredinţez prieteniei Măriei Voastre, de care rog cu umilinţă **să** nu fiu despărţit).

• **Transpunerea în stil indirect** din unele scrisori se aseamănă libertăţii specifice stilului indirect oral al limbii române. Reproducem spre ilustrare fragmente din două scrisori ale lui Ştefan cel Mare din 1468 şi 1475, care par fie a fi fost scrise de un autohton, fie dictate direct de domnitor:

– *et nos intra nos diximus* ***quod tam cito non poterint esse parati...*** *Et venerunt ad nos multi homines,* ***referentes quia idem rex statim mortuus est*** (Ş.P., p. 194 şi 196 – şi noi ne-am spus în sinea noastră că ei nu vor putea fi gata atît de iute.... Şi au venit la noi mulţi oameni spunîndu-ne că regele a murit pe dată);

– *Advenit unus homo cum literis a castellanis de Alba, qui scribunt ad nos dicendo* ***quod aplicuit ad Albam una navis Italorum de Mangop, illa navis que aportaverat compatrem nostrum Alexandrum, in qua navi praeest Filippus nauta*** *... Et solus nuntius naravit nobis ore proprio, narrando nobis sic:* ***quod frater dominationis uxoris mei Alexander venit ad locum et die tertia lucratus est dictum locum Mangop, hereditatem paternam****; et ipse <est> pronunc in Mangop, et non est aliter...* *Et ita dicunt,* ***quod valida classis precedit cum maximus munitionibus bombardarum magnarum, expugnare Albam et Chiliam et sunt in itinere jam prope; et per terram veniet solus imperator contra nos, expugnare terram nostram personaliter, cum tota sua potentia et cum omni suo***

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

exercitu et cum tota potentia terre Valachie, quia Valachi sunt nobis veluti Turci (B, II, 144 – A venit un om cu o scrisoare de la pîrcălabii din Cetatea Albă, care ne scriu, spunînd că a acostat la Cetatea Albă o navă a italienilor din Mangop, nava care l-a adus pe cumătrul nostru Alexandru, pe care o conduce căpitanul Filip... Şi solul însuşi ne-a povestit cu gura lui, istorisindu-ne aşa: că fratele doamnei, soaţa mea, Alexandru ,a venit în localitatea <Mangop> şi după două zile a cucerit numita localitate, moştenire părintească şi că el este acum în Mangop şi nu este altfel... Şi aşa spun că o puternică flotă vine înainte cu o foarte mare întăritură de bombarde mari, spre a asedia Cetatea Albă şi Chilia şi sînt pe drum aproape <să ajungă>; şi că pe uscat va veni însuşi sultanul asupra noastră, spre a ataca personal moşia noastră, cu întreaga sa putere şi cu toată oastea şi cu întreaga oaste a Valahiei, fiindcă valahii sînt faţă de noi precum turcii).

3. Lexic

Influenţa limbii române asupra lexicului latinei de cancelarie, pe durata celor patru secole ale folosirii ei în diplomatica moldovenească , s-a exercitat prin împrumuturi şi expresii frazeologice.

3.1. Împrumuturi

Împrumutul a fost forma principală de manifestare a influenţei unei limbi vernaculare asupra mediolatinei, ponderea cea mai mare a influenţelor lexicale cunoscînd-o domeniile administraţiei, dreptului, vieţii cotidiene. Termenii furnizaţi de română latinei medievale practicate în Ţările Române provin din limbile de contact din această zonă (slava, maghiara) şi au fost indigenaţi în română pentru a denumi instituţii specifice societăţii medievale româneşti. Aceştia apar în documentele diplomatice:

a. **În forma latinizată**, prin adaptare fono-morfologică: *boierus/boiarus, boyero/boyaro, logophetus, vladica/ladica, cluciarius, comissus, ispravnicus, pitarus, postelnicus, stolnicus, suldziarius/suldzierius, vornicus, wayvoda/ woyeuda/woyda/wayda, porculabus*.

b. **În forma vernaculară**, fără adaptarea morfologică, ci doar fonetică şi grafică: *caluger, comis, logoffet, pythar, porkolab, poztolnik/postelnig, poharing, posadnik, stolnig, vistenik/wysthernik/wyzternek, Zytniczar, Klucher*.

Uneori, termenul românesc împrumutat este *glosat* printr-un echivalent panmedieval: *wyzternek seu thesaurarius* (H, XV_1, 669); *agazonum magister alias comis* (B, II, 141).

3.2. Expresii frazeologice

E vorba de cuvinte şi expresii româneşti traduse *ad litteram* în latină sau calchiate, uneori chiar cu topica specifică vorbirii populare româneşti:

– **a ajunge = adiungere** (cu acest sens verbul nu figurează în dicţionarele latine, dar a fost moştenit în română): *nonnulli ad quos **adiunximus**, utputa Brassovia et Segeswar civitates, primum Regie Maiestati, tandem nobis in gratiam declinaverunt* (H, XV1, 642 – cîţiva la care am ajuns, anume cetăţile Braşov şi Sighişoara, mai întîi s-au închinat întru milostivire Maiestăţii Regale, apoi nouă);

– **a da ştire = scire dare**: *et **scire det** sue gratie de istis inimicis christianorum* (B, II, 144 – şi să dea ştire Milostivirii Sale despre aşti duşmani ai creştinilor); ***Scire damus** vestris eisdem amiciciis* (B, II, 156 – Dăm ştire aceloraşi Prietenii ale Voastre); expresia *a da de (spre) ştire* – apare într-o scrisoare a domnului Aron Vodă către Sigismund Bathory, din 6 februarie 1594 (H, III1, 169) şi în variantele ***ad noticiam dare*** şi ***ad scitum dare***;

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

– **a face voia = facere voluntatem**: *Et nos similiter vestras **faciemus voluntates*** (C_1, II, 179 – Şi noi vă vom face asemenea voile);

– **a da fuga = fugam dare**: *quem audimus **fugam dedisse** inde domum* (H, XV1, 841 – despre care auzim că a dat fuga de aici, acasă);

– **a cere socoteală = petere rationem**: *quia Dominus meu gratiosus **petit** a me **rationem*** (C_3, 111 – fiindcă milostivul meu Domn îmi cere socoteală);

– **a avea a face = habere agere**: *Si quis **habet** cum illo servitore nostro quid **agere**, veniat istuc* (C_3, 119 – Dacă cineva are ceva a face cu sluga noastră, să vină acolo);

– **a se da pe mîna justiţiei**: ***se dari in manu justitiae*** (D, XX) – expresie tîrzie, întîlnită într-o scrisoare din 1768 a domnului Grigore Ghica al III-lea;

– **a ține dușmănie = tenere invidiam**: *qua de causa **tenent invidiam*** (H, XV_1, 554 – din ce pricină țin dușmănie);

– **a umple gurile** (**a sătura**): *et poterimus **ora** eorum **replere***? (Ş.P., p. 195 – şi le vom putea umple gurile/sătura?);

– **a rămîne în pace = remanere in pace**: *et vos **remanetis in pace*** (H, XV_2, 634 – şi voi rămîneţi în pace);

– **a-şi ridica coarnele** (**a se sumeți**) **= elevare cornua**: *iam iterum **cornua elevassetis** et nobis subiicere recusaretis* (H, XV_1, 612 – acum v-ați ridicat iară coarnele şi refuzați să vă supuneți nouă) – expresie metaforică dintr-o scrisoare a lui Petru Rareş către bistrițeni, avînd şi în latina colocvială un echivalent în expresia *cornua sumere* (a prinde coarne, a căpăta îndrăzneală);

– **a da pace = dare pacem**: *Confido quod terre mee et patrimonio meo **dabit pacem** regia maiestas, quia illam ad gutur meum defendere volo* (B, II, 185 – Am încredințare că Maiestatea Sa Regală va da pace țării şi moşiei mele, fiindcă <altminteri> o voi apăra cu capul) – remarcăm în acest context şi expresia ***ad gutur meum defendere*** (a apăra pînă la beregată, cu capul), care presupunem a fi tot un românism; *ex tunc mihi **dent pacem** in hac mea terra* (ibidem – atunci să-mi dea pace în astă țară a mea) – expresia îi aparține tot lui Ștefan cel Mare, în transcrierea latină a răspunsurilor voievodului la solia starostelui din Lemberg;

– **a merge în pace = ire in pace**: *Quod si concordiam inire non poterimus, vos in nomine Domini **ite in pace** in civitatem vestram et nos ibimus eodem nomine ad loca nostra* (H, XV1, 623 – Iar dacă nu vom putea să încheiem o înțelegere, voi mergeți în pace cu Dumnezeu în cetatea voastră şi noi vom merge tot aşa la locurile noastre);

– **rău mă tem = male mihi timeo**: ***Male mihi timeo** ne ruinam aliquam vel desolacionem inferat vestris Dominacionibus* (H, XV1, 810 – Rău mă tem să nu pricinuiască Domniilor Voastre vreo nenorocire sau pustiire);

– **a ajunge la auz = pervenire ad audienciam**: *nobis **pervenit ad audienciam*** (C_1, II, 221 – ne-a ajuns la auz);

– **după plac**: ***ad placitum*** (C_1, II, 209); ***pro suo placito*** (D.I.R., II_1, 399);

– **după pofta inimii = secundum affectationem cordis**: *ille erit apud ipsum procurator qui sufficienter edere et bibere eis dabit, **secundum affectationem cordis eorum*** (H, XV1, 865 – va sta pe lîngă el intendentul, care le va da să mănînce şi să bea pe săturate, după pofta inimii lor);

– **la rugămintea** – ***ad rogata*** (C_2, 78).

– Verbul **mittere** ('a trimite') folosit cu sens intranzitiv, calc după română: *Si autem infirmitate occupati fuerimus... quod propria in persona ire non*

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

*possemus, tunc **mittere** debemus cum omni potencia nostra* (B, II, 146 – Iar dacă am fi într-atît de împiedicaţi de boală.... încît să nu putem merge în persoană, vom trimite <pe cineva> cu toată puterea noastră); *et nos **misimus sepius ad eos*** (Ş.P., p. 195 – şi noi am trimis deseori la ei);

– verbul **olfacere** folosit cu sensul 'a găsi, a dibui', ca şi românescul 'a mirosi': *tandem, re **olfacta**, in Alpibus, ignotis locis, delituerunt* (H, XI, 13 – în cele din urmă, fiindu-le dibuită fapta, s-au ascuns în munţi, în locuri neştiute);

– expresia impersonală **decet** construită cu dativul ca şi românescul „se cade", şi nu cu acuzativul ca în latina clasică: *fecit sicut decet **probo servitori*** (C_2, 77 – s-a purtat cum se cade unei slugi cinstite); o construcţie similară apare în limba comediilor lui Plaut şi Terenţiu, fiind vorba de un fapt de latină populară, influenţat şi de uzul grecescului πρέπει cu dativul), pe care îl sprijină situaţia din română, de care notarul de acte a putut fi influenţat.

4. Stil

Pot fi puse şi pe seama stilului oral al limbii române, metaforic şi reflexiv, cîteva nuanţe ale exprimării din scrisori:

• **Desemnarea metaforică** a unui rival la domnie ca **draco** (balaur – Despot despre Alexandru Lăpuşneanu – D.I.R., II_2, 348); **latro** (*lotru* – pîrcălabul Cetăţii de Baltă despre un rival al domnului Bogdan al III-lea refugiat la sibieni – C_2, 72; Alexandru Lăpuşneanu despre pretendentul Ştefan Mîzgă şi ceata lui, în cîteva scrisori către bistriţeni, prin ţinuturile cărora acesta urma să treacă – H, XI, 11, 12, 13, 14); **nebulo** (vîntură-lume – Alexandru Lăpuşneanu despre acelaşi) – e vorba de cuvinte puternic conotate afectiv din registrul popular (căruia îi aparţine şi sufixul derivativ *-o, -onis*);

• Ne-a reţinut atenţia, în unele scrisori cu pronunţate amprente de vorbire colocvială, trimise de Petru Rareş consiliilor orăşeneşti din Bistriţa şi Braşov, între anii 1529 – 1541, preferinţa pentru proverbe şi expresii metaforice cu substantivul ***lapis*** şi derivatul său verbal ***dilapidare***: *inter **lapides** pene **lapides** rodi* (H, XV1, 627 – între pietre, pînă şi pietrele se sfarmă); *Credimus vultis fovi **lapidibus*** (ibidem – Credem că voiţi a fi mîngîiaţi cu pietre); *necessitas omnem **lapidem** cogit movere* (H, XV1, 756 – nevoia pune în mişcare orice stîncă); *domini Brassovienses et tota ipsa Barcha nostro iudicio et persuassione... facciones Ferdinandi **dilapidarunt** et ad fidelitatem Regie Maiestatis subversi sunt* (H, XV1, 676 – domnii braşoveni şi toată <Ţara> Bîrsei, la sfatul şi îndemnul nostru, au renunţat la cîrdăşia cu Ferdinand şi s-au întors la supunerea faţă de Maiestatea Regală). E posibil ca această predilecţie lexicală să fi fost influenţată deopotrivă de fondul paremiologic latin dar şi de cel românesc, în care se întîlnesc expresii oarecum apropiate.

• **Formulări gnomice,** ilustrînd un anume fel (concesiv) de a înţelege viaţa şi relaţiile cu semenii, de a accepta soarta ca pe un dat ce trebuie asumat:

– *Deus scit quid deinceps fore fiet* (V, XI, 234 – <Numai> Dumnezeu ştie ce va fi de-acum înainte);

– *Deo est noscere cui fortuna iuvabit* (D.I.R., II_1, 111 – Doar lui Dumnezeu îi e dat a şti de partea cui va fi norocul);

– *Et si nobis debet ita fieri, doleat Deus et vestra gracia, dominus noster, quid possumus facere*? (Ş.P., p. 196 – Şi dacă ne e dat să se întîmple aşa , mă ierte Dumnezeu şi Milostivirea Voastră, Domnul nostru, ce putem face?);

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)

– *Illa tamen que usque modo illata sunt, licet non ex consensu nostro, taceantur, quia non sunt recuperabilia et transierunt* (C_1, II, 221 – Cele ce s-au petrecut pînă acum, cu toate că nu din vrerea noastră, să le trecem sub tăcere, fiindcă nu se mai pot îndrepta şi au trecut);

– *In omni Dominio concedet mihi E.V. facinorosos et scelestes homines adesse, sicut erunt pariter et in Polonia et in Moldavia naturaliter etiam* (D., XX – În orice Domnie, să mă ierte Înălţimea Voastră, există oameni nelegiuiţi şi ticăloşi, cum vor fi fiind deopotrivă şi în Polonia şi în Moldova, chiar din născare);

– *Et quanta opprobria intulerunt, Id quod est preteritum est preteritum* (D.I.R., II_1, 104 – Şi oricîte insulte ne-au adus, ce a trecut, a trecut).

– *Saucius est nobis cum omni amicicia vivere quam, nihil ob causam, in discordiis* (H, XV1, 894 – Ne e mai de preţ a trăi în toată prietenia decît în dezbinări, pentru o pricină de nimic);

– *quia non est nobis iudicare quemquam, sed Dei altissimi* (H, XV1, 886 – că nu e în puterea noastră a judeca pe cineva, ci a Preaînaltului Dumnezeu).

Observaţie finală

Posibilele influenţe ale limbii române asupra latinei de cancelarie practicate în Moldova, pe care le-am pus în discuţie în paginile de mai sus, sperăm cu prudenţa cuvenită, ilustrează o trăsătură caracteristică a latinei medievale, aceea că, în jurul unui nucleu de fenomene generale, comune tuturor ariilor şi epocilor, a existat o multitudine de fapte particulare ţinînd de specificul naţional, relevante pentru cercetătorul interesat de relaţia mediolatinei cu limbile naţionale ale Europei[12].

[12] Cf. A. Halichias, *Scurtă istorie a filologiei latine medievale*, în „Hrisovul", VI, Bucureşti, 2000, p. 54, nota 3.

BDD-A2511 © 2008 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:27 UTC)